

Un país amb 7 territoris

Jesús Burgueño

*Departament de Geografia i Sociologia
Universitat de Lleida
burgue@geosoc.udl.cat*

Resum

El nou Estatut d'autonomia de Catalunya (2006) preveu la creació de vegueries, enteses en la doble funció d'ens local en substitució de les diputacions i com a àmbit d'actuació perifèrica de la Generalitat. Resta per aclarir l'encaix de la vegueria amb la província estatal. Hores d'ara la planificació del territori i bona part de l'administració perifèrica de la Generalitat s'organitza en 7 àmbits, en tant que l'Estat manté inalterada la seva organització en 4 províncies. S'estudien els precedents històrics de les vegueries contemporànies i en particular el debat i gestació de 9 regions en temps de la Generalitat republicana (1931-1939). Es posa de relleu la important aportació intel·lectual d'Enric Lluch en la reforma i simplificació del mapa de vegueries (de 9 a 7). Es planteja el feixuc trànsit efectuat des de la idea de "província única" al plantejament d'un increment en el nombre de províncies-vegueries.

Paraules clau: regió, vegueria, província, diputació, organització territorial.

Resumen: *Un país con siete territorios*

El nuevo Estatuto de autonomía de Cataluña (2006) prevé la creación de veguerías, entendidas en la doble función de ente local en substitución de las diputaciones y como ámbito de actuación periférica de la Generalitat. Queda por aclarar el encaje de la veguería con la provincia estatal. De momento la planificación del territorio y buena parte de la administración periférica de la Generalitat se organiza en 7 ámbitos, mientras que el Estado mantiene inalterada su organización en 4 provincias. Se estudian los precedentes históricos de las veguerías contemporáneas y en particular el debate y gestación de 9 regiones

en tiempo de la Generalitat republicana (1931-1939). Se pone de relieve la importante aportación intelectual de Enric Lluç en la reforma y simplificación del mapa de veguerías (de 9 a 7). Se plantea el laborioso tránsito realizado desde la idea de “provincia única” al planteamiento de un incremento en el número de provincias-veguerías.

Palabras clave: región, veguería, provincia, diputación, organización territorial.

Abstract: *One country with seven territories*

The new Statute of Autonomy of Catalonia (2006) foresees the creation of *vegueries*, a new political entity at the local level with the dual role to replace the provincial governments and to become the space of peripheral government action of the Generalitat. It is still undefined the fitting of this new entity within the state provinces. At the moment the territorial planning and a great part of the peripheral administration of the Generalitat are organized in seven areas, while the state maintains unaltered the organization in four provinces. This paper analyzes the historical precedents of the contemporary jurisdictions and in particular the debate and development of 9 regions during the time of the republican Generalitat (1931-1939). It is also pointed out the significant intellectual contribution of Enric Lluç in order to reform and simplify of *vegueries* map (from 9 to 7). It is brought up also the cumbersome transition from the idea of the single province to the approach of an increase in the number of provinces- *vegueries*.

Keywords: region, *vegueria*, province, *diputació*, territorial organization.

* * *

L'antecedent immediat de la proposta d'organització territorial de Catalunya en 7 vegueries és prou clar: el mapa d'àmbits territorials de planificació del Pla Territorial General de Catalunya (PTGC) de 1995, modificat el 2001 atenent una proposta de l'*Informe sobre la revisió del model d'organització territorial de Catalunya* (Comissió d'Experts, 2000) en relació a l'Alt Pirineu. Anant més enrere, és ben conegut que el 1936 la Generalitat republicana va aprovar una divisió de Catalunya amb 9 regions o vegueries. Menys evidents i coneguts són els viaranys que enllacen ambdós plantejaments o moments històrics i els raonaments que, al capdavall, han dut cap a una reducció en el nombre de demarcacions, justament en el sentit defensat per Antoni Rovira i Virgili o el propi Pau Vila abans que la Ponència de la divisió territorial (PDT) arribés a la conclusió dels seus treballs. El lligam entre ambdós mapes (el de 1936 i l'emprat actualment en l'organització perifèrica de la Generalitat) és el principal objectiu del nostre estudi. De cap manera no pretenem fer un resum de totes les propostes de divisió regional, sinó només cercar el fil conductor subjacent d'una determinada forma d'entendre Catalunya com un país format per 7 territoris. En un darrer apartat ens referim al procés –encara obert– d'assumpció política de les vegueries com a ens locals intermedis o supramunicipals.

De les regions fisiogràfiques a les regions humanes

En altres llocs m'he referit a la importància del mapa eclesiàstic català com a pòsit històric definidor de les regions geogràfiques catalanes (Burgueño, 2005b). En les antigues diòcesis trobem una síntesi de la geografia comtal medieval (Barcelona, Girona, Osona i Urgell) juntament amb les dues grans ciutats musulmanes (Lleida i Tortosa) i l'afegit de la voluntat restauradora a Tarragona. No endebades la primera intenció de Jaume I en establir una xarxa de representants reials (veguers) era fer de cada diòcesi una vegueria (acord de Cort de 1228).¹ Tanmateix, aviat el mapa de vegueries va esdevenir força fragmentat, tot i romandre algunes grans demarcacions d'abast pseudodiocesà: Barcelona, Girona i Tortosa.²

De l'etapa d'instauració de la divisió provincial contemporània a l'Espanya de la primera meitat del segle XIX ens sembla particularment pertinent retreure aquí la suggestiva proposta de la Diputació de Catalunya –feta el 1820, abans que el Govern elaborés el seu pla de divisió del Principat en quatre províncies– d'organitzar el país en 6 districtes subalterns: Barcelona, Girona, Lleida, Manresa, la Seu d'Urgell i Tarragona (Burgueño, 1995, p. 87). Malgrat les queixes d'un Guillem Oliver (a les Corts de 1821) o d'un Pascual Madoz (al seu *Diccionario*) respecte de la manca d'una cinquena demarcació al Pirineu, l'organització provincial quadripartida –establerta el 1822 i ratificada en els seus trets generals el 1833– ha romàs inalterada, 175 anys després.

Amb la Renaixença, el catalanisme cercà en les comarques la definició d'una concepció territorial autòctona i enfrontada de soca-rel al model provincial (Nadal, 1987). Obsessionats amb les comarques, els autors clàssics rarament es van plantejar l'existència de marcs geogràfics supracomarçals, i encara quan aquests apareixen simplement es tracta de conques hidrogràfiques. Així, Esteve Suñol (1897) identifica 4 departaments: Oriental o del Ter, Central o del Llobregat, Meridional o de l'Ebre i Occidental o del Segre. Carreras Candi (1907) accepta aquest criteri (si bé ell parla en plural, de Conques Orientals, Centrals, etc.), afegint-hi les Conques Septentrionals per a la Catalunya del Nord i la “Conca Forastera” de la Vall d'Aran. Pere Blasi (1922) supera l'esquema fluvial i proposa donar més importància a les unitats del relleu en la presentació de les comarques, agrupant-les igualment en 4 conjunts: comarques pirinenques, comarques confinants amb la Mediterrània, comarques de les baixes conques del Segre i de l'Ebre i comarques interiors. Fins aquest punt, tots els agrupaments comarçals coincideixen en el seu caràcter quadripartit, en l'argumentació de caire físic i en la manca de significació política: només apareixen com a simple recurs expositiu d'ordenació.

1. La general Cort aprovant statuum, que cascun veguer, qui per temps per nos serà instituidor, sie instituït d'aquell bisbat en lo qual segons beneplàcit de nostra voluntat la vegueria deu aconseguir.

2. Per altra banda, Flocel Sabaté (1997) i Mercè Gras (2000) han posat de relleu l'existència de divisions pròpies de la Generalitat, medieval i moderna, d'àmbit netament supracomarçal.

Un nou plantejament pragmàtic i amb remarcables trets de modernitat es troba en els textos de Cèsar A. Torras, per a qui “Catalunya deu dividir-se en grans demarcacions tenint en compte la radiació de ses poblacions més importants, que tenen drets adquirits i fonaments històrics” (Torras, 1919, p. 129). En algun dels seus articles referits a comarques, el patriarca de l’excursionisme posava algun exemple d’aquesta mena de demarcacions supracomarçals, però d’una manera incompleta i asistemàtica.³

Pau Vila va fer dues destacades aportacions personals a la definició i identificació de les regions catalanes, naturals i geogràfiques (Burgueño, 2005a). En primer lloc, en l’aspecte fisiogràfic, va ser el precursor de l’esquema d’ordenació tripartit de les unitats del relleu catalanes (Vilà-Valentí, 1991). Així, en el *Resum de Geografia de Catalunya* (1928-36; reeditat: Vila, 2003) el nostre geògraf es refereix al Sistema Pirinenc, a la Depressió Central i al Sistema Mediterrani. Alhora, en la mateixa obra, i a fi de “esbossar una divisió fisiogràfica de Catalunya des del doble punt de mira climàtic i morfològic, per tal d’establir els quadres físics del país” divideix en dos cada gran unitat; d’aquesta manera identifica els binomis: Catalunya Pirinenca i Catalunya Prepirinenca; Catalunya Continental i Catalunya Central (fou Pau Vila qui encunyà aquesta denominació); i finalment Catalunya Prelitoral i Catalunya Litoral. Tanmateix, Vila no va arribar a formular una concepció regional moderna i autènticament geogràfica, fonamentada més en els fets humans que no pas en els trets físics. Quan més s’hi acostà fou en una breu anotació final, a peu de pàgina, en la proposta de divisió de Catalunya en comarques que dibuixà la primavera de 1931 (Vila, 2005). Tot cercant “l’agermanament de comarques d’interessos similars i condicions de vida semblants” i amb l’objectiu de configurar “veritables regions geogràfiques”, proposava 6 regions denominades mitjançant punts cardinals:

- “Al Nord-est, una regió [...] amb el centre a Girona.
- Al Nord, una regió pirinenca [...] amb la capital a la Seu d’Urgell.
- A Ponent, una regió continental [...] amb Lleida per ciutat capdavantera.
- Al Sud, una regió marinomuntanyenca [...] amb el seu centre a Tarragona.
- A Llevant, una regió industrial [...] constituïda pel Maresme, el Vallès i el Baix Llobregat amb centre a Sant Cugat.⁴
- I al Centre, una regió [...] composta per Conca d’Òdena, Cardener-Bages, Berguedà i Osona, amb capital a Manresa.”

Cal observar que les regions geogràfiques de Lleida i Manresa presenten una relació directa amb sengles regions fisiogràfiques proposades pel propi Pau Vila,

3. Així, tan aviat proposava una demarcació corresponent a tota la conca del Ter (amb Vic i Girona), com una pròpia de Vic (“amb Camprodon, Ribes, Ripollès, Plana de Vic, Guillerries i, tal vegada, el Lluçanès”) o bé afirmava: “Quan se faci racionalment la divisió de Catalunya en grans demarcacions, respectant les antigues comarques, si bé acoplant-les entre si, estimem que la comarca de Camprodon deurà formar part de la demarcació d’Olot, com la Vall de Ribes i l’Ripollès de les de Puigcerdà i Vich respectivament.” (Torras, 1921, p. 32).

4. “El Barcelonès i Barcelona, haurien de restar al marge d’aquestes supercomarques perquè ja constitueixen en si una entitat pròpia”.

en tant que la regió pirinenca equival a una de les grans regions naturals de Catalunya en el seu esquema tripartit.

La forçada adopció d'un mapa amb 9 vegueries

Quan la PDT de Catalunya inicià els seus treballs, Pau Vila no havia madurat prou la seva proposta de divisió regional. De fet, no estava convençut de la necessitat d'un nivell administratiu supracomarcal i es manifestava més aviat partidari d'una organització del país en grans comarques (28). Fou l'influent polític Antoni Rovira i Virgili qui va propugnar, de manera insistent, la necessitat que Catalunya comptés amb unes demarcacions supracomarcal. El seu parer personal sobre aquesta qüestió resta clarament exposat en el llibret *La Constitució Interior de Catalunya*, publicat dins la Col·lecció Popular Barcino (1932).

No volem reiterar aquí els arguments, debats i assaigs de delimitació generats en el si de la Ponència pel que fa a la proposta de regionalització (Lluch i Nel·lo, 1983; Nel·lo, 1989; Oliveras, 1999 i 2000; Burgueño, 2003). El que ens interessa remarcar és que l'esquema de 9 vegueries adoptat finalment fou el fruit d'un pacte (gosariem a qualificar-lo contra-natura) entre el secretari de la Ponència, Josep Iglésies i Antoni Rovira i Virgili. El primer fou un ardit defensor dels interessos de Reus i només va decantar la balança a favor de les tesis *provincialistes* del segon amb la condició que Reus esdevingués cap d'una vegueria separada de Tarragona. La forçada partició del Camp de Tarragona (tan contrària a allò que el propi Iglésies havia defensat en el seu assaig sobre el Camp, el 1930) feia lògic, de retruc, que Vic tingués una demarcació pròpia, i a la vegada alimentava un greuge al Penedès que amoïnava Pau Vila. El Penedès no va ser acceptat com a regió per la resta de ponents perquè el seu reconeixement hauria fet trontollar els fonaments del pacte general: si la totalitat del Penedès no restava amb Tarragona aquesta vegueria esdevenia esquifida, amb només l'Alt Camp i el Tarragonès.

Com és conegut, el segon projecte de divisió territorial de la Ponència (38 comarques i 9 vegueries) va ser decretat pel Govern de la Generalitat l'agost de 1936, només amb algun lleu retoc, com ara el pas de la Garrotxa de la regió de Vic a la de Girona. El fet que la divisió territorial fos aprovada pel Govern legítim de la Catalunya autònoma i resistent al feixisme va comportar —amb la dictadura pel mig— la mitificació del mapa de 1936. El cert és, però, que el mapa de les 9 regions va ser aprovat en un context no democràtic, bèl·lic, i per tant sense possibilitat de controvèrsia, debat públic i votació parlamentària. Quan el debat havia estat políticament possible (de fet fins els Fets d'Octubre de 1934) els mapes de comarques i vegueries de la PDT havien rebut algunes importants crítiques i fins i tot se n'havia proposat alguna alternativa; els plans de la Ponència no gaudien inicialment de consens tècnic i social. Cal remarcar

que el repartiment territorial de les vegueries es va construir a partir d'una manifesta arbitriarietat: la separació de Reus i Tarragona. Com ha assenyalat Josep Oliveras (2000, p. 129), al costat de l'anàlisi territorial d'acord amb els nous corrents de la geografia humana, en l'obra de la Ponència també s'hi posa en joc “un ventall d'interessos polítics i ideològics” i alhora “la defensa aferrissada d'unes ciutats-capitals que eren també el marc habitual de la vida o la ciutat estimada per motius de naixença i coneixença”. Diversos ponents (com ara Pau Vila i Rovira i Virgili) discrepaven del repartiment territorial aprovat i haurien preferit un menor nombre de regions; fins i tot el principal artífex del mapa definitiu, Josep Iglésies, era ben conscient de l'artificialitat d'alguns aspectes del disseny de les vegueries. Tot plegat ens convida a revisar el mite.

Analitzem, d'entrada, el darrer aspecte a què ens hem referit. Quan la Ponència ja havia enllestit la seva feina, Josep Iglésies, publicà l'assaig *Les comarques meridionals de Catalunya i la futura divisió territorial*, en què s'arriscava a assajar “un comentari sever dels agrupaments de comarques que componen el projecte de vegueries”. En aquesta sorprenent autocrítica admet que:

“la major part de la Terra Alta està més relacionada amb Reus que amb Tortosa. [...] pel que afecta al fragment de la Segarra que podem anomenar Alt Gaià podem assenyalar que es mostra més orientat vers Igualada que vers Reus. [...] l'Alt Penedès i la Comarca de Garraf és més racional de situar-los dins la demarcació barcelonina que dins la tarragonina. [...] la Conca d'Òdena [la] trobaríem millor situada dins la demarcació de Barcelona. [...] De la vegueria de Vic, a més de la Garrotxa, que les relacions que serva amb Girona ens haurien aconsellat de separar-la-hi, tal volta trobaríem racional de situar-ne, fora els seus límits, la Cerdanya, per unir-la a la Seu, formant una nova supercomarca. Pel que pertoca a la resta de les terres de mestral [Pallars...] hauríem d'atribuir-les totes a Lleida.” (Iglésies, 1933, p. 100-101)

D'altra part, el secretari de la Ponència reconeixia que Figueres, Vilafranca del Penedès i Igualada presideixen “uns nuclis comarcals de fesomia molt acusada i això els dóna una certa tendència a independitzar-se de la supercomarca dins la qual han d'ésser situats”. Aquest conjunt de “apreciacions raonadíssimes, les quals poden ésser presentades com a errors de la Ponència” permetien assajar un mapa diferent de vegueries (figura 1). La intencionalitat d'aquest mapa era mostrar el desequilibri que es produeix entre les demarcacions quan es pretén traslladar de forma mecànica la realitat funcional al mapa administratiu: “cap nació que hagi d'establir-se una divisió administrativa durà a la pràctica un conjunt de demarcacions semblantment desequilibrades”. La cerca d'un mínim equilibri territorial obliga a incorporar certes dosis d'arbitriarietat o –més ben dit– a decantar-se per uns acoblaments de comarques amb els quals es pretén, de forma deliberada i conscient, modificar en certa mesura i en un determinat sentit la realitat de les relacions humanes espontànies. Al capdavall, darrera tota delimitació sempre hi ha les opcions polítiques, més o menys explícites.

de Reus i, pel que fa al Pirineu, no creia possible aplegar les comarques occidentals (Pallars i Aran) amb les centrals (Alt Urgell i Cerdanya) “perquè, si bé etnològicament formen una unitat, i en vista a llurs produccions i necessitats també, naturalment són regions pirinenques absolutament separades, sense cap comunicació directa”. També considerava que “a causa de l’abandó en què ha estat durant centúries”, el Pallars era encara “relativament menor d’edat sota el punt de vista de poder plantejar-hi una administració local, i faltant una veritable ciutat” creia aconsellable que la vegueria de Tremp (amb delegació a Vielha) restés interinament “com una delegació de serveis de Lleida”. Les delimitacions assenyalades per Creus eren molt fidels a les divisòries d’aigües, i per això Calaf i Castellterçol restaven a Barcelona, Santa Coloma de Queralt a Tarragona, Camprodon a Vic... Convé remarcar també que l’enginyer situava els pobles de l’alt Maresme, de Calella cap al Nord, dins la vegueria de Girona.

Figura 2. Proposta de vegueries de Lluís Creus, *La Nau*, 7-I-1933

El nombre de 9 vegueries era clarament superior al que –com veurem tot seguit– altres autors havien defensat, i també ho era en relació als plantejaments inicials de Pau Vila i Rovira i Virgili. En el llibre de la Casa del Vallès el geògraf sabadellenc havia plantejat l’existència de 6 regions geogràfiques, en tant que

el polític tarragoní havia suggerit un simple canvi nominal per a les províncies, tot distingint: “una regió oriental pirinenca (Girona), una regió occidental (Lleida), una regió central (Barcelona), i una regió meridional (Tarragona)” (Rovira, 2005, p. 32). Durant els treballs de la Ponència, Rovira i Virgili va anar ampliant la nòmina de possibles departaments. En un article publicat a *La Publicitat* el dia de Nadal de 1931, l'historiador encara hi proposava 4 “demarcacions intermèdies, constituïdes per agrupaments de comarques”, a les quals afegia –com també havia fet Pau Vila– el criteri que “Barcelona, amb les poblacions del seu pla, més valdria que formés una demarcació separada”. Amb tot, admetia que “també podria anar-se a l'establiment de sis demarcacions per la creació d'una demarcació pirenenca dins la qual quedaria enclosa la part nord de l'actual província de Lleida, molt allunyada i molt diferent de la part sud.” D'aquesta manera, “cinc o sis departaments vius han de substituir, en aquest aspecte, les quatre províncies mortes”. Pocs dies després, el 3 de gener de 1932, novament des de les planes de *La Publicitat*, Rovira parlava de “Els departaments catalans” i abundava en la idea de dividir en dos la província de Barcelona: “Les comarques centrals podrien ésser agrupades així: a l'oest, Cardoner, Bages, Conca d'Òdena i potser Baix Llobregat; a l'est, Plana de Vic, Vallès i Maresma. Sobre aquest últim punt no tinc encara cap opinió ferma.”

Dos dies després, al diari gironí *El Autonomista*, Joaquim Pla i Cargol desenvolupava els apunts de Rovira i Virgili i proposava els següents 6 departaments:

- “*Catalunya oriental* o departament del Ter, capital Girona.⁶
- *Catalunya meridional* o departament de l'Ebre, capital Tarragona.
- *Catalunya occidental* o departament del Segre, capital Lleida.
- *Catalunya septentrional* o departament dels Pirineus, capital Seu d'Urgell o Puigcerdà.
- *Catalunya central* o departament del Cardoner, capital Manresa.
- *Pla de Barcelona* o departament de les boques del Besòs i Llobregat, capital Barcelona”.⁷

La qüestió territorial va tenir un ampli ressò en els mitjans escrits gironins de filiació republicana i catalanista. El setmanari *Vibració* va demanar a diversos polítics quina era la seva concepció de la divisió políticoadministrativa de Catalunya en general i de la província de Girona en particular.⁸ El governador civil de Girona, Claudi Ametlla, subscribia la idea de fer “cinc o sis circums-

6. Pla i Cargol defensava que cada partit judicial donés lloc a una comarca, si bé “tal vegada es podria formar la comarca de la Costa, amb capitalitat a Sant Feliu o a Lloret, comarca que podria estendre's fins a Calella o Arenys” (*Vibració*, 20-II-1932).

7. En un altre lloc, Joaquim Pla concretava que aquest departament hauria de comprendre “un hinterland que no deuria traspasar de Mataró i Granollers pel nord, de Vilafranca i Sitges pel sud i de Sabadell o Terrassa per l'oest” (*Vibració*, 20-II-1932).

8. Claudi Ametlla (13-II-1932, reproduït a *El Autonomista* del dia 15), Joaquim Pla (20-II), J. Puig Pujades (27-II) i J. de Garganta (5-III). El setmanari elaborà un resum, publicat el 12-III, en què s'apuntava Vic com a capital alternativa a Manresa dins el departament central.

cripcions, departaments o cercles supracomarçals”.⁹ L'alcalde d'Olot, Joan de Garganta, concretava una mica més la definició territorial dels sis hipotètics departaments:

- “Oriental, format per l'actual província de Girona, menys la Cerdanya i Ripollès i potser una mica estesa per la costa dintre la província de Barcelona. Capital, Girona.
- Septentrional, amb capitalitat a la Seu d'Urgell, i comprenent les comarques pirinenques (Cerdanya, Alt Urgell, Pallars, Ribagorça, Vall d'Aran, etc.).
- Occidental, format amb la resta de la província de Lleida, i amb capitalitat en aquesta ciutat.
- Meridional, que seria compost aproximadament de les mateixes comarques que formen la província de Tarragona, on radicaria la capitalitat.
- Central, que comprendria la major part de la província de Barcelona, el Ripollès, i potser la comarca de Solsona; capital, Manresa.
- I, finalment, la ciutat de Barcelona, amb el seu *hinterland* (fins a Sabadell, Terrassa, Arenys de Mar, Vilanova, etc.).” (*Vibració*, 5-III-1932; reproduït a *El Matí* el dia 23).

Els polítics gironins, d'acord amb la idea expressada pel seu coreligionari Rovira i Virgili, no contemplaven l'existència d'un departament per a les Terres de l'Ebre. Aquest fet és simptomàtic d'un cert oblit o incomprensió del catalanisme envers la personalitat diferenciada de les comarques meridionals. Tanmateix, el polític tarragoní no va trigar a rectificar el nombre de departaments per tal d'afegir-hi un setè, corresponent sens dubte a Tortosa. Així, el 17 de gener, en el periòdic quinzenal *Priorat*, Rovira i Virgili afirmava que els “cinc, sis o potser set departaments catalans donarien una sòlida estructura al cos de la nostra terra novament poblada de llibertat”. D'una forma més explícita, A. Valls i Vall defensà, en una col·laboració a *La Nau* el 18 de gener, l'organització de Catalunya en 7 “federacions o entitats supracomarçals”:

- “Oriental, capital Girona.
- Nòrdica, capital Seu d'Urgell.
- Central, capital Manresa o Igualada.
- Meridional, capital Tarragona.
- Occidental, capital Lleida.
- Pla de Barcelona (amb la seva zona o radi d'influència industrial, potser des de Mataró fins a Vilanova, passant per Sabadell o Terrassa), capital Barcelona.
- Boques de l'Ebre, capital Tortosa.”

---

9. En conèixer el sentit general de la proposta de la Ponència, Ametlla afirmaria haver tingut “potser, alguna modesta participació” en l'adopció de les demarcacions supracomarçals: “En converses particulars, he advocat per ell [pel principi de les supracomarques], prop d'alguns membres de la Ponència susdita. [...] He aconseguit que els meus arguments inclinessin l'ànim d'aquests amics de la Ponència cap a la creació d'un càrrec administratiu intermig entre el Govern de la Generalitat i la comarca” (*Vibració*, 8-X-1932; també a *La Publicitat* del mateix dia). Rovira i Virgili confirma la intervenció d'Ametlla en un article a *La Publicitat* el dia 18.

Aquestes propostes i especulacions al voltant dels treballs de la Ponència provocaren reaccions diverses, favorables en el cas de la Seu d'Urgell¹⁰ o Manresa,¹¹ i contràries en el cas de Vic.¹² Tot i amb això, no va ser fins sis mesos després, coincidint amb l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia a les Corts, quan la Ponència començà a debatre el dibuix del mapa de vegueries (denominació adoptada en la sessió de l'1 d'octubre).¹³ El 14 de setembre es va establir l'acord inicial amb un mapa d'11 vegueries: a més de les 9 definitives hi havia les de Balaguer i Sabadell. La demarcació de Balaguer incloïa el Pallars Jussà, i per això va ser descartada quan, després d'una llarga controvèrsia, s'acceptà la creació d'una única vegueria pirinenca. La vegueria de Sabadell responia al propòsit, defensat per Vila i Rovira, de formar una demarcació metropolitana sense la metròpoli, plantejament descartat finalment en considerar que no era factible “trobar una capital que no sigui la Ciutat Comtal, avinent per a la Maresma, el Pla de Llobregat i el Vallès” (Lluch i Nel·lo, 1983, p. 32). Ja hem assenyalat que no s'admeté una vegueria per al Penedès perquè indirectament perjudicava Reus, en restar la vegueria de Tarragona amb només dues comarques. Exactament pel mateix motiu, però en relació a Vic, es va desestimar la incorporació de la Garrotxa a Girona i de la Cerdanya a la demarcació pirinenca (Lluch i Nel·lo, 1984, p. 36). En la sessió del 12 d'octubre, Vila va fer explícit el seu rebuig a les vegueries de Reus i Vic. Pocs dies abans, Rovira i Virgili havia afirmat que: “Personalment nosaltres érem partidaris –i encara ho som– de reduir a set les nou supercomarques. Però reconeixem [...] que el desdoblament d'algunes supercomarques resol certes velles qüestions i certs moderns litigis” (*La Publicitat*, 6-X-1932). Rovira i Iglésies polemitzaren respecte la partició del Camp de Tarragona (Oliveras, 2000, p. 127). El geògraf –anònim col·laborador de *Les Circumstàncies* de Reus– retreia a l'historiador un posicionament contrari a la vegueria de Reus; Rovira li replicava que:

“ni un sol dels ponents ha mantingut, en el curs dels treballs i dels debats de la Ponència, una posició única, rígida i immutable. Però jo no he hagut de canviar gens la meua tesi bàsica de sempre, que és favorable a l'establiment de

10. En l'editorial de *Alt Urgell. Portantveu del Casal d'Esquerra de Seu d'Urgell* del 10-II-1932 es defensa el departament pirinenc.

11. A *La Pàtria*, de Manresa, es defensà una regió formada pels partits judicials de Berga, Igualada, Manresa, Solsona i Vic (article ressenyat a *La Publicitat*, el 26-II-1932).

12. El periodista Joan Anglada (*Gasetta de Vic*, 6-II-1932) rebutjà la incorporació de Vic a un hipotètic departament de Manresa.

13. Es pot suposar que aquesta denominació va ser suggerida per Josep Iglésies com a possible alternativa al mot *demarcació* del primer projecte. En la seva condició de secretari de la Ponència devia redactar l'ordre del dia a què es refereix Rovira i Virgili: “En l'ordre del dia d'una de les sessions de la ponència trobarem la proposta d'aquest nom (no sabem quin company fou el proponent) amb aplicació a les comarques. Nosaltres ens limitarem a fer notar que si hom volia aplicar el tal nom, era més aplicable a les supercomarques” (*La Publicitat*, 6-X-1932). Aquest ordre del dia, sens dubte, era el de la convocatòria del dia 5 de setembre; en aquesta reunió s'acordà mantenir el nom de demarcació en comptes del de vegueria o altres (Lluch i Nel·lo, 1983, p. 28). Rovira ja apostava per aplicar el terme vegueria als àmbits grans en un article a *La Publicitat*, el 4-IX-1932. Claudi Ametlla n'era contrari (*La Publicitat*, 8-X-1932).

supercomarques formades per l'agrupament de comarques veïnes i afins" (*La Humanitat*, 2-V-1933).

Anys a venir, des del exili a Montpeller, l'any 1945, Rovira i Virgili va proposar l'agrupament de les 9 vegueries en 5 comissaries (Barcelona, Ebre, Llobregat, Segre i Ter) "només" a efectes de representació de la Generalitat, ordre públic i justícia (audiències). Aquest pla va ser aprovat pel Consell Assessor de la Generalitat¹⁴ amb una reserva respecte a quina Comissaria (Girona o Manresa) calia agregar la vegueria de Vic (Lluch i Nel·lo, 1984, p. 31).

Repassem ara algunes de les reaccions negatives suscidades amb la divulgació de les propostes de la Ponència. En un altre lloc ens hem referit als recels expressats per Francesc Glanadell, president de l'entitat cultural anomenada Lliga Comarcal, en relació –entre altres coses– a la proposta de vegueries (Burgueño, 2005a, p. XLIV-XLVIII). També H. Pellejà i Borja va publicar a *Priorat* (7-V-1933) un article amb l'explícit títol "Contra el segon projecte de divisió territorial elaborat per la Ponència"; contrari a la separació de Reus i Tarragona, afirmava que amb aquesta decisió "Els senyors de la Ponència [...] seran responsables de no saber estalviar a Catalunya uns centenars de mils de pessetes anyals que la creació d'una doble burocràcia reportarà". La inclusió del Penedès a Tarragona també va suscitar nombroses reaccions contràries. Sota el provocatiu títol "Penedès, capital Tarragona", el setmanari *Abril* de Vilafranca del Penedès (22-X-1932) rebutjava ser moneda de canvi en la pugna entre Reus i Tarragona, i conclouïa amb to poètic: "si no és prudent de conservar-nos de cara la metròpolis, deixeu-nos estar de cara al mar" (poètica frase curiosament reinventada darrerament per algun polític igualadí). El 31 de gener de 1933 hi hagué una reunió d'alcaldes penedesencs contraris a la unió amb Tarragona. Des de les planes d'*El Matí* (6-VI-1933), Ricard Bordas i Jané també demanà la inclusió del Penedès a la vegueria de Barcelona o bé la creació d'una demarcació pròpia. En canvi, l'autor d'una de les ressenyes més negatives del llibre de la Ponència, l'igualadí Antoni Borràs i Quadres, afirmava que "en l'únic que podríem coincidir –en part– és amb el pla de relació administrativa i de govern d'acoblements comarcals –anomenats vegueries– i entrar en el grup de Manresa junt amb el Bages, Bergadà i Solsona, amb el ben entès que a Igualada no li fos possible de reunir el nombre d'habitants que deuran concretar al Parlament català".¹⁵

Fins i tot en el projecte de Llei de divisió territorial redactat el setembre de 1934, essent conseller de Governació el polèmic Josep Dencàs (text que re-

14. Format per Humbert Torres, Josep Benet i Pinyana, Miquel Guinart i Pere Lloret, que no s'avingué amb el dictamen.

15. *Butlletí de l'Ateneu Igualadí* (ICC: PV-D-4, caixa III). Borràs es manifestava disconforme amb el nom i delimitació de l'Anoia, i afirmava que "els treballs que conté aquest volum m'han decepcionat [...] no hauria cregut mai que homes de tanta envergadura científica com Pau Vila, Josep Iglésies, Rovira i Virgili, etc. poguessin donar una visió tan errònea de les comarques difícils de delimitar, com la nostra i algunes de limítrofes".

produïm en aquest mateix número de *Treballs*) s'hi feia constar la recança del legislador respecte el nombre de vegueries:

“Les vegueries o supercomarques són nou; una mica més del doble de les províncies. Pensant en el pressupost català he de dir que sigui en bona hora que el Parlament trobi la fórmula per reduir el nombre de les demarcacions proposades, però em permeto de pregar-li que hi pensi molt abans de crear-ne més de les que figuren al projecte.”

Els Fets d'Octubre de 1934, primer, i el cop militar de juliol de 1936, després, van impedir la tramitació parlamentària del projecte de divisió territorial, que finalment seria aprovat per decret.

La simplificació del mapa de vegueries. L'aportació dels germans Lluch

En la seva col·laboració en la miscel·lània d'homenatge a Pau Vila, Lluís Solé i Sabarís deia que “el problema geogràfic més important i de major interès pràctic que avui dia està per resoldre a Catalunya és el d'aquestes regions de magnitud mitjana, més que el de les delimitacions comarcals” (Solé, 1975, p. 470). Així com el geòleg (fill del ponent lleidatà, Felip Solé i Olivé) es mostrava indiferent o contrari a modificar el mapa comarcal, sí creia que el mapa regional havia de ser revisat a la llum de l'estudi de “l'armadura urbana de Catalunya, si es vol projectar racionalment una divisió administrativa a escala mitjana”. De fet, en agrupar els capítols comarcals del segon i tercer volum de la *Geografia de Catalunya* dirigida per Solé i Sabarís es va prescindir totalment de les vegueries, tot adoptant –de manera aproximada– les 7 regions fisiogràfiques definides pel geòleg en el primer volum de l'obra (1958, p. 269-278): cinc a la Catalunya mediterrània (regió de la tramuntana, regió litoral, altiplà central, Prepirineu i Catalunya continental) i dues a la Catalunya humida (regió oriental i alt Pirineu).¹⁶

La magna *Geografia de Catalunya* posterior a la guerra va ignorar de forma deliberada la qüestió de les vegueries. On trobem, doncs, les arrels de la reforma del mapa veguerial republicà? On està la clau de la reducció de les 9 vegueries a les 7 actualment previstes? Vist amb perspectiva històrica, creiem que es pot afirmar que l'operació es va dur a terme en dues fases, ambdues amb una intervenció decisiva (però sempre discreta i gairebé invisible) d'Enric Lluch.

16. Aquest innovador esquema contradeia l'emprat per Pere Blasi poc abans. Les 6 regions naturals de Blasi, “imposades exclusivament per fets físics que informen el paisatge i motiven diferenciacions d'ordre humà”, eren: regió pirinenca, prepirinenca, central, urgellenca, prelitoral i litoral (Blasi, 1954, p. 123). Per la seva banda, Josep Iglésies (1967), sense qüestionar en absolut les 9 vegueries de 1936, també agrupava les comarques en 6 àmbits de caire físic: Pirineu i Prepirineu, Centre català, Catalunya continental, Cubeta de Móra, Catalunya litoral i prelitoral i Comarques gironines.

El primer moment és anotat pel geògraf en l'estudi preliminar a l'aplec de documentació sobre la qüestió territorial en els anys 1939-1983, encara que d'una manera gairebé imperceptible: “Joan Soler utilitzà en els seus treballs la divisió del Principat en vuit regions que diferien en part de les vegueries de 1936 però respectaven els límits comarcals, tal com era aplicada a la *Gran Enciclopèdia Catalana* (acord Cahner–Ec Lluch, 1965)” (Lluch i Nel·lo, 1984, p. xxxvii). El principal canvi que introduí Enciclopèdia Catalana respecte el mapa de vegueries de 1936 consistí en la unió de la vegueria de Reus a Tarragona. Això facilitava alhora l'adscripció de la Ribera d'Ebre a la regió de Tortosa¹⁷ i la unió de tot el Penedès a la regió de Barcelona. D'altra part, la Cerdanya era incorporada a la regió pirinenca i, alhora, s'assenyalava la Seu d'Urgell com a capital en comptes de Tremp.

Una segona reducció es produeix quan es qüestiona la subsistència de la vegueria de Vic, un cop reduïda a Osona i Ripollès segons l'esquema de l'Enciclopèdia Catalana. Si bé no consta cap escrit d'Enric Lluch sobre el particular (Albet, 2007),¹⁸ Roser Latorre al·ludeix al parer de l'impulsor del Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona en un llibret de Geografia de Catalunya publicat el 1977. L'autora adverteix el lector que: “Enric Lluch esmerçà generosament moltes estones a aconsellar-me i a assessorar-me. A ell dec la idea dels agrupaments de comarques en unes grans regions determinades” (Latorre, 1977, p. 7). Els “conjunts comarcals, dintre grans regions naturals i humanes” (p. 131) que presenta Latorre són:

- el Pirineu occidental: les regions de Tremp i de la Seu d'Urgell;
- les terres del Segre: la regió de Lleida;
- les terres altes centrals: les regions de Vic, Manresa i Igualada;
- les terres mediterrànies de Llevant: la regió de Girona;
- les terres mediterrànies centrals: la regió de Barcelona;
- les terres mediterrànies de Ponent: la regió de Reus i Tarragona;
- les terres de l'Ebre: la regió de Tortosa.

Amb aquest agrupament s'enllesteix un esquema de presentació de la realitat regional catalana que, per influència o per coincidència, el geògraf Carles Carreras torna a utilitzar el 1983 en proposar una regionalització socioeconòmica de la Catalunya extensa en 11 regions desiguals que “poden constituir un esquema per a una reinterpretació geogràfica de Catalunya” (Carreras, 1983, p. 431). Descomptades Andorra i la Catalunya del Nord, les 9 regions restants apareixen de fet agrupades en només 7:

17. El mateix any 1965, la historiadora Eulàlia Duran publicà a *Serra d'Or* un article sobre “Els límits de la regió de l'Ebre” en què es proposava la consideració de la Ribera d'Ebre com a comarca pertanyent a aquest àmbit, a despit que la divisió de 1936 la inclogués a la vegueria de Reus (Lluch i Nel·lo: 1984, p. 879-887).

18. Enric Lluch (a l'igual que Lluís Casassas i Pau Vila) va col·laborar en els treballs previs al projecte de mapa sanitari de 1980 (Lluch i Nel·lo: 1984, p. 1300). Possiblement les seves idees respecte de la regionalització estan presents en la identificació de zones d'homogeneïtat.

- la regió de Tarragona;
- les terres de l'Ebre;
- la regió de Lleida;
- els Alts Pirineus;
- Girona–Costa Brava;
- les tres regions de la Catalunya central (regió d'Igualada, regió de les valls del Llobregat i del Cardener i regió d'Osona i el Ripollès o de la canal del Congost–Ter);
- la regió de Barcelona.

Així, d'una manera subtil i fins i tot en certa mesura involuntària, mitjançant la transmissió d'idees a un reguitzell de companys i alumnes,¹⁹ Enric Lluch ha estat inspirador dels plantejaments reformistes que conduïren envers la reducció a 7 del nombre de vegueries.

També Ernest Lluch va ser un actiu defensor de l'establiment de les vegueries (i com trobem a faltar avui dia la seva veu, també en això!). Primerament va emprar les vegueries com a marc geogràfic per als seus estudis d'economia regional, per exemple en *L'economia de la regió de l'Ebre* realitzat amb Eugeni Giral (Lluch i Giral, 1967). Després, com a polític, va reivindicar l'adopció de les vegueries com a circumscripció electoral durant la discussió del projecte d'Estatut d'Autonomia el 1978 (Lluch i Nel·lo, 1984, p. 1266-1269). És segur que Ernest Lluch també va tenir part en la posició defensada pel PSC sobre la qüestió territorial els anys vuitanta, a la que després em referiré. Finalment els anys noranta, quan semblava que gairebé ningú es recordava del tema, Lluch assenyalava en articles de premsa que la qüestió de les vegueries restava sense resoldre.²⁰ Intuïm que el convenciment de Pasqual Maragall respecte la necessitat d'instaurar les vegueries tenia molt a veure amb el criteri reiteradament manifestat per Ernest Lluch.

L'any 2000, Enric Lluch formà part de la comissió d'experts que elaborà un *Informe sobre la revisió del model d'organització territorial* (altrament dit *Informe Roca*). La seva activa participació no s'estroncà llavors ni tan sols amb el vil assassinat del seu germà Ernest. L'Informe adoptà com a proposta de mapa de vegueries els 6 àmbits de planificació definits al PTGC. Tanmateix, el geògraf sempre va defensar que l'Alt Pirineu fos reconegut com a vegueria; vam ser altres ponents els que dubtàvem de la viabilitat funcional i política de la vegueria pirinenca, per manca de cohesió del territori, pel desacord existent entre els polítics d'aquestes comarques i per la dificultat que afegia a la modificació del mapa provincial sota el govern d'Aznar. Amb tot, els vuit ponents vam creure encertat d'incloure una fórmula de tracte singular per al cas pirinenc que es

---

19. Com ara Oriol Nel·lo, persona de confiança de Pasqual Maragall en el primer govern tripartit i que en aquella etapa defensà sovint l'organització de Catalunya en 7 vegueries, també en articles de premsa (Nel·lo, 2003).

20. Articles a *La Vanguardia*: "La Cataluña central" (30-V-1996), "Y las veguerías, ¿cuándo?" (21-XI-1996) o "Por la tradición política catalana" (14-V-1998).

concretava amb la recomanació que l'Alt Pirineu i Aran²¹ fos un àmbit de planificació, extrem que –aquest sí– va ser aprovat pel Parlament a la fi del 2001.

En aquest apartat hem volgut posar de relleu les importants aportacions dels germans Lluç a la formació d'un estat d'opinió favorable a l'establiment de les vegueries i a la seva reducció numèrica. No volem, però, que s'entengui que el mapa de les 7 vegueries és el fruit de cap genialitat personal i aïllada. Ben al contrari, el mapa de vegueries que finalment tingui Catalunya serà el resultat de la interacció dialèctica d'idees contraposades, síntesi i lloc de trobada de múltiples reflexions i aportacions. La tesi que defensem és que gent molt diversa, fins i tot molt distant en el temps o en l'espai, però sempre amb el denominador comú de partir d'un bon coneixement de la realitat geogràfica catalana i de les necessitats de govern, han arribat a conclusions similars respecte de quina era la millor estructuració regional del país. Així, Pau Vila reformulava, sense conèixer-la, la proposta de 6 districtes de la Diputació catalana de 1820. Un altre exemple d'aquesta confluència de parers respecte de quin seria el millor repartiment territorial de Catalunya el trobem (partint de referències intel·lectuals i culturals ben diferents) en la posició defensada pel jurista i polític José Mª Cordero Torres, en el seu discurs d'ingrés a la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, l'abril de 1970. Partidari de la creació de comunitats autònomes, també defensava la necessitat de comptar amb més províncies, fins el punt d'aventurar un possible repartiment territorial de Catalunya en 7 demarcacions, una d'elles de caràcter especial, metropolità. També propugnava un tracte singular per a l'Aran i la capitalitat compartida entre Tarragona i Reus. En definitiva, fou una reflexió sorprenent per la seva lucidesa i l'actualitat de plantejaments:

“Resulta inevitable un incremento de las actuales [provincias], pese a la mejora de comunicaciones, porque no sólo ha crecido –desigualmente– la población, sino extraordinariamente la acción pública. Creo que una articulación bastante razonable podría lograrse a base de quince regiones (dos insulares), dos prefecturas superurbanas, dos áreas especiales [...] *Cataluña* (Seo de Urgel con Cerdeña, Gerona, Lérida, Manresa, Tarragona-Reus y Tortosa con Valderrobres). [...] Como se ve, creo útil el sistema de cocapitales que implique una distribución de centros [...] *Prefecturas*: Madrid y Barcelona, y quizás Valencia, Sevilla y Bilbao. *Áreas especiales*: la provincia del Campo de Gibraltar [...] y la comarca de Valle de Aragón” (Cordero, 1970, p. 41).

Però si la confluència d'opinions dels experts (l'exercici del consens, al capdavall) s'ha de construir a manera de síntesi dels diferents models plantejats, en el cas de l'organització regional catalana és obligat ressenyar un model força oposat al de 1936. Ens referim a l'aportació de Lluís Casassas i Joaquim Clusa (1981), i més concretament al seu mapa de 5 àrees d'administració (reiterat, amb matisos, en el text elaborat l'any 1989 per Casassas i Vilà-Valentí, en un document repro-

21. L'afegit de l'Aran al nom també fou una proposta de la Comissió, d'acord amb el que assenyala la pròpia Llei sobre règim especial de la Vall d'Aran (art. 3 de la Llei 16/1990).

duït en aquest mateix número de *Treballs*). Aquest plantejament simplificador (que ara sabem coincident amb el que havia defensat Rovira i Virgili el 1945) ha estat també una referència bàsica per a tots els que ens hem acostat a aquesta temàtica i de cap manera no es pot dir que hagi estat una aportació baldera. No endebades les LOT (encara vigents!) parlen de l'organització de Catalunya en un mínim de 5 regions. El model de 5 àmbits ha servit per a remarcar que el mapa de vegueries de 1936 era excessivament fragmentat i ha establert l'alternativa d'organització territorial que més fàcilment encaixaria amb el patró provincial espanyol; així ho vaig defensar en un primer moment a la Comissió redactora de l'*Informe Roca*. Més concretament, el model de Casassas i Clusa ha influït significativament en l'acceptació del que ara anomenem Catalunya Central: una demarcació pròpia del rerepaís extrametropolità de la província de Barcelona, compartida per Manresa i Vic. Al capdavall, el mapa de les 7 vegueries també pot ser entès com un resultat transaccional, situat justament a mig camí, de les 9 regions de 1936 i dels 5 àmbits de Casassas i Clusa!

La implantació definitiva del mapa de 7 vegueries dependrà, però, del contingut polític que finalment es doni als consells de vegueria i en particular del seu encaix dins l'estructura de l'Estat. A aquest aspecte dediquem el darrer apartat.

Província única *vs.* noves províncies

El debat sobre l'organització territorial de Catalunya consta de dos aspectes fonamentals: el mapa polític pròpiament dit i els ens administratius que s'hi estableixen. Dissortadament –i d'això ja se'n planyia Pau Vila– sovint el debat de continents no ha avançat alhora amb la discussió dels continguts. En aquest apartat ressenyarem els posicionaments favorables a una organització de Catalunya en províncies (en més de 4 províncies), entenent aquestes com a àmbits per a la col·laboració supramunicipal, i per tant dotades amb una diputació o altre ens similar.

El s. XIX, la reivindicació de la unitat política catalana i la superació de l'esquartejament provincial es comença a plantejar en els anys previs al Sexenni revolucionari. El 1866 un grup de diputats catalans encapçalat per Manuel Duran i Bas demanà la unificació de les quatre províncies; però el que aquí ens interessa remarcar és que aquell propòsit era compatible amb la divisió de la província de Catalunya “en distritos o corregimientos” que comptarien amb una Diputació “organizada a semejanza de la de provincia, y a la que se delegarán algunas atribuciones que a éstas correspondan.” Més tard, el Projecte de Constitució federal de 1873 admetia que “los estados podrán conservar las actuales provincias o modificarlas, según sus necesidades territoriales.” En aquest context, Josep Narcís Roca i Farreras afirmava que: “Catalunya Estat no vol dir abolició de les actuals províncies; dins d'un Estat n'hi caben de províncies” (Cucurull, 1975, vol. II, p. 359).

El catalanisme de la Renaixença reivindica la unitat catalana i planteja les comarques com a alternativa a les províncies. No fou fins el primer projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya, aprovat per l'Assemblea de la Mancomunitat el 25 de gener de 1919, quan s'assenyalà, entre les facultats pròpies i exclusives del poder regional, "el règim dels municipis i províncies, amb facultat de modificar el nombre i la demarcació d'aquestes".²²

Independentment, convé no perdre de vista que a la ciutat de Tortosa hi hagué una reivindicació provincialista, particularment activa en els primers anys de les dues dictadures del s. xx, justament perquè els dos règims militars veien amb simpatia una reivindicació autòctona que d'alguna manera qüestionava la unitat catalana (Bayერი, 1960, vol. VIII, p. 988-992).

En l'etapa de la Generalitat republicana la possibilitat que les vegueries comptessin amb ens locals no passava de ser una hipòtesi remota, tal i com ho plantejava Rovira i Virgili:

"En les demarcacions que siguin senyalades ¿hi ha d'haver corporacions de caràcter popular i electiu per l'estil de les Diputacions provincials? [...] Aquest problema, que no ha estat encara plantejat d'una manera directa, serà sens dubte un dels més controvertits. [...] Hem pogut veure, però, en certs comentaris periodístics i en converses particulars, una accentuada tendència a no establir organismes d'elecció popular i amb mitjans econòmics propis per al regim de les demarcacions, les quals tindrien així l'únic caràcter de mecanisme territorial per a la prestació dels serveis de la Generalitat." (*La Publicitat*, 9-XI-1932)

Mesos abans, Claudi Ametlla s'havia manifestat, sinó partidari de les diputacions, sí favorable a l'enfortiment dels organismes perifèrics, bàsicament per raons d'ordre polític:

"Donaria a aquestes circumscripcions el major nombre d'atribucions polítiques i administratives possibles, com a delegades del Govern de la Generalitat, de tal manera que hom no pogués agitar mai el fantasme del centralisme barceloní, en el qual personalment jo no crec, però que es passeja de tan en tan per terres de les avui províncies espaordint a gent temorega o d'una catalanitat prima, amb la qual gent cal procurar que no arribin a crear un perillós estat d'esperit antibarceloní." (*Vibració*, 13-II-1932; també a *El Autonomista*, 18-II)²³

22. El Projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya aprovat pel Partit Carlí el 1899 afirmava que "davant cada comarca (o conjunt d'elles) hi haurà una *Junta Administrativa* elegida pels municipis que cuidarà dels assumptes generals de la comarca i de decidir les competències entre els pobles de son càrrec." (Cucurull, 1975, vol. III, p. 175).

23. Per a Ametlla, parlar d'organització territorial era parlar de vegueries i comarques, però també del mapa municipal, i ens resistim a no citar la seva opinió (que subscriuim): "L'experiència de govern em fa decantar cap a la supressió, en tant que això sigui possible, del petit municipi, cosa difícil a Girona on tan nombroses són les petites aglomeracions. En aquest sentit cal una severa revisió de termes municipals i un estudi molt acurat, detallat i minuciós de l'acoblament de pobles per a fer l'unitat administrativa municipal, primera cèl·lula de l'Estat. Aquesta tasca, que deu encomanar-se a geògrafs i polítics, està plena de dificultats pels antagonismes de la major part de poblacions veïnes, a les quals jo obligaria a juntar-se per a fer un municipi capaç d'assegurar la justícia administrativa municipal i atendre tots aquells serveis propis d'un poble civilitzat del segle vint."

En el debat sobre l'Estatut Interior (primavera de 1933) el Parlament català va passar de puntetes sobre la qüestió territorial. Només la Lliga, i més concretament Joan Vallès i Pujals, adoptà una posició tímidament favorable a l'existència d'un "òrgan intermig entre l'Estat i el Municipi, que serà a la vegada representant dels interessos del Municipi, òrgan en el que la Generalitat pugui delegar els seus serveis", però sense concretar si es referia a un consell comarcal o a una diputació (*DSPC*, 9-V-1933).²⁴ En aquell moment la majoria governamental descartava del tot aquest plantejament, fins el punt de suprimir del projecte d'Estatut Interior, redactat per la Comissió Jurídica Assessora, l'al·lusió a què les "corporacions de règim local corresponents a les demarcacions territorials" tindrien "autonomia pel govern i direcció de llurs interessos peculiars." En paraules del director general d'administració local, Josep M. Espanya, les demarcacions que pogués crear una futura llei no tindrien "res a veure amb la vida municipal". El posicionament d'ERC contrari als ens locals supramunicipals (diputacions i/o consells comarcals) també va dur Rovira i Virgili a descartar-los de forma contundent:

"ni les comarques ni les supercomarques no tindran organismes d'elecció popular per l'estil de les desaparegudes diputacions. No hi ha ningú que ho demani. [...] Políticament, entre els municipis i la Generalitat no hi haurà cap organisme. Es tracta, només, d'estructurar territorialment les funcions i els serveis de la Generalitat" (*La Humanitat*, 22-II-1934).

Superada la dictadura, en el debat estatutari de 1978 es va plantejar obertament l'adaptació del fet provincial (amb les diputacions) a les vegueries de 1936. Concretament Anton Cañellas (UDC) defensà —sense èxit— una esmena a l'article 5è de l'Estatut en què es deia:

"La vegueria [...] és la divisió territorial superior a Catalunya per al compliment de les activitats de la Generalitat i de l'Estat. Les vegueries assumiran totes les funcions de les províncies, d'acord amb l'article 141 de la Constitució, que corresponguin a l'activitat de l'Estat." (Lluch i Nel·lo, 1984, p. 1178).

En canvi, no va haver problema per a definir les vegueries (i no pas les comarques) com a circumscripcions electorals en la proposta d'Estatut, d'acord amb el parer defensat per la majoria política d'esquerres. Tanmateix, la posterior negociació a Madrid va suposar la imposició de les quatre províncies com a circumscripcions electorals al Parlament de Catalunya, tot aprofitant hàbilment la divisió dels polítics catalans entre comarcalistes i *veguerialistes*.

24. Un any abans, en un article a *La Veu de Catalunya* ("Províncies?", 6-V-1932), Vallès havia exposat la seva opinió en resposta als articles de Rovira i Virgili. Per una banda era contrari a les províncies i a una nova divisió de caire provincial, però alhora admetia que "si no hi ha més remei que tenir a Catalunya una divisió de caràcter polític-administratiu, artificial per artificial, optaria per mantenir la de les actuals quatre províncies, que [...] ofereix l'avantatge de comptar amb una centúria d'existència i el de tenir ja esmorteïdes totes les protestes i les rivalitats i les dificultats d'adaptació que tota nova divisió suposa." Entenem que aquest plantejament pragmàtic també podria resumir el posicionament de Jordi Pujol.

En acabat, la vegueria no apareixia per enlloc a l'Estatut de Catalunya, mentre que la província comptava amb un aval explícit (art. 5.4).

La intenció inicial del primer Govern català (amb el beneplàcit de l'oposició d'esquerres) fou l'assimilació i supressió de les diputacions. Per això es va plantejar la *Llei de transferència urgent i plena de les diputacions a la Generalitat* (17-XII-1980), que fou anul·lada pel Tribunal Constitucional (28-VII-1981). Després d'uns anys de desconcert i d'*impasse*, el Govern Pujol va fer explícita la seva opció política sobre el model d'organització territorial de Catalunya mitjançant les quatre lleis (LOT) aprovades pel Parlament el mes d'abril de 1987. Per tal d'assolir el mateix objectiu que s'havia defensat el 1980 (el traspass de recursos i competències de les diputacions a la Generalitat), la *Llei del règim provisional de les competències de les diputacions provincials* plantejava, en la seva disposició addicional segona, la fusió de les quatre províncies en una sola denominada Catalunya. Hom confiava que, tal i com s'esdevé en les comunitats autònomes uniprovincials, la hipotètica Diputació única seria absorbida pel govern autònom. Paral·lelament es preveia la creació d'un mínim de 5 regions per tal d'exercir les funcions d'administració perifèrica de la Generalitat.

Tanmateix, el fracàs de la Llei de 1981 havia obligat a cercar altres alternatives d'organització territorial. En unes jornades organitzades per l'Associació Catalana de Ciència Regional el gener de 1983, el polític i jurista Miquel Roca defensava: "per la via del doble joc d'una Llei del Parlament català, i d'una Llei del Parlament espanyol, a proposta del Parlament català, podríem perfectament estructurar la realitat catalana en vegueries substituint el fet provincial" (Roca, 1985, p. 46). Van ser diversos els autors que aquells anys apuntaren la possibilitat d'endegar un procés de confluència de vegueries i províncies. Cal destacar els suggeriments fets en aquest sentit per part del jurista Enric Argullol (1983, p. 68; 1986, p. 61 i 78) i les opinions expressades per l'economista Josep M. Carreras:

"Poder adequar el nombre de províncies al de les regions, seria una solució definitiva al secular problema provincial [...] i fóra una solució d'acord amb una certa doctrina constitucional. [...] De cara a la propera organització administrativa del país, crec que l'alternativa al mapa de la Divisió Territorial de 1936, consisteix en augmentar el nombre de comarques i reduir el nombre de vegueries tot i mantenir els dos nivells." (Carreras Puigdengolas, 1985, p. 16-18)

També el geògraf Lluís Casassas objectava la supressió i unificació de les províncies:

"no ens hem d'enganyar: les tornarem a inventar! Ens inventarem unes entitats territorials que anomenarem com voldrem, però que serviran per a l'exercici del poder, per a l'exercici, com diuen ara, de *l'administració perifèrica de la Generalitat*. I això són les províncies! I si no les fem i anem de cara a fer de Catalunya

una sola unitat, aleshores el que farem serà enfortir les tendències innates del poder d'abusar del poder mateix. O sigui, dit en d'altres paraules, anirem a estructurar un desenvolupament extraordinari del centralisme.” (p. 9)

L'arquitecte tècnic tortosí Josep Bayerri (1985, p. 77) explica que els socialistes van treballar amb la hipòtesi de promoure la creació d'una cinquena província amb capital a Manresa (el mapa de la proposta Casassas–Clusa), si bé no es descartava –i ell evidentment n'era partidari– d'afegir-hi les Terres de l'Ebre i l'Alt Pirineu.

D'aquesta manera, si el 1980 només la formació Centristes per Catalunya havia defensat la confluència de vegueries i províncies (Vicenç Capdevila, a Lluch i Nel·lo, 1984, p. 1361), set anys després, amb el debat de les LOT, aquest plantejament ja comptava amb les simpaties del PSC. Per part del PP, Jorge Fernández Díaz afirmava que el seu partit no estaria “en contra d'incrementar el nombre de províncies de Catalunya”.²⁵ Tanmateix CiU,²⁶ ERC i PSUC apostaven encara per la província única. D'acord amb les LOT, el Govern de Jordi Pujol inicià un estudi preliminar sobre el mapa de regions, però a començaments de 1989 el tema va restar definitivament bandejat.²⁷ Al cap d'uns anys, davant d'una pregunta parlamentària de Josep-L. Carod-Rovira “sobre la desaparició de l'estructura provincial interior de Catalunya”, Jordi Pujol reconeixia de fet que la previsió legal de la província única era inviable (“no podem fer lleis que amb tota seguretat ens seran anul·lades pel Tribunal Constitucional”), i que a les Corts no es comptava amb els suports necessaris per plantejar el tema. El president retreia al PSOE la seva manca de voluntat (quan governava) per establir un pacte polític que permetés “una reducció substancial de les diputacions” (*DSPC*, 5-VI-1996, p. 770). És evident que en la frenada del projecte també hi devien influir altres factors: la por a una possible pèrdua de diputats i senadors catalans, el disgust i incomprensió (abans i ara) de ciutats com Lleida o Tarragona davant la idea (mai defensada en veu alta) de suprimir les províncies, la reacció contrària al mapa de regions aparegut a la premsa a poblacions com Vic... Però les raons últimes perquè l'afer de la província única passés a engruixir el capítol de l'*això no toca* només les coneix l'autor de la cèlebre frase.

I tanmateix, el PTGC (1995) va establir 6 àmbits d'aplicació dels plans territorials parcials. Era gairebé forçós veure-hi les nonades regions previstes a les LOT, i de fet així ho va entendre el Parlament en afegir al text de la Llei un article que afirmava que “Mentre no es legisli sobre la divisió de Catalunya en regions, el Govern de la Generalitat ha de tenir en compte subsidiàriament els

---

25. *Diari de Sessions*, 24-III-1987, p. 4028.

26. L'oposició va retreure afirmacions de Miquel Roca favorables a la conversió de les províncies en vegueries, que contrastaven amb la posició oficial del seu partit (*Diari de Sessions*, 24-III-1987, p. 3981 i 4002).

27. El 14 de gener de 1989 la SCOT celebrà a Girona un debat sobre “Les futures regions a Catalunya”, que fou clos amb una decebedora intervenció del conseller de Governació Josep Gomis (1989).

àmbits funcionals territorials definits per aquesta Llei en el que fa referència a la planificació de llurs serveis.” De moment, però, l’incompliment d’aquest mandat del Parlament fou gairebé absolut.

Després d’altres cinc anys de silenci i manca de resolució del contencions territorial es constituí la comissió d’experts de l’anomenat *Informe Roca*.²⁸ La inaplicació de les previsions del Govern en relació a la província única feia gairebé obligat obrir una altra via d’actuació. En aquesta ocasió Miquel Roca va trobar uns interlocutors disposats a acceptar de bon grat la idea-força de fer confluïr províncies i vegueries. L’acord en aquest tema va ser immediat. Novament es posava damunt la taula la proposta de reformar el mapa provincial català (Comissió d’Experts, 2000; Roca, 2001; *Jornades...*, 2002) com una via de pacte i entesa perfectament constitucional (Velasco, 2003).

L’anomenat Pacte del Tinell (PSC, ERC i ICV; 14-XII-2003) pretenia: “Aprovar els projectes de llei d’ordenació territorial, instituint la demarcació de la vegueria com a àmbit de descentralització de la Generalitat i de cooperació municipal, promovent, quan s’escaigui, la reforma de la legislació estatal sobre règim local per al reconeixement d’aquesta demarcació per part de l’Estat.” Com és sabut, el nou Estatut d’Autonomia (2006) defineix la vegueria com a “l’àmbit territorial específic per a l’exercici del govern intermunicipal de cooperació local” i com a “divisió territorial adoptada per la Generalitat per a l’organització territorial dels seus serveis” (art. 90.1); les vegueries tindran un Consell de Vegueria en substitució de les diputacions (art. 91.3). La resta de la història ja és present i ens situa a l’atzucac legal i polític actual (Argullol, 2008; Burgueño, 2008; Ferret, 2008; Nel·lo, 2008; Sanclimens, 2007; Tornos i Gracia, 2008). Cal constatar, com a conclusió al llarg recorregut històric efectuat, que Catalunya manté indefinidament oberta la seva anòmala situació constituent i resta sense resoldre grans qüestions estructurals, bàsiques i definitòries de tot país com ho són l’organització territorial i l’estretament relacionada llei electoral.

---

28. Naturalment durant els anys 90 continuaren havent moviments polítics i estudis sobre la qüestió de l’organització territorial de Catalunya. Per exemple, la Diputació de Barcelona va encarregar l’informe *L’organització territorial de l’administració pública de Catalunya*, coordinat per Francesc Nadal i lliurat el 1994; en què es plantejava la creació d’una cinquena província amb capital a Manresa. D’altra part, el 3-V-1997, en un article de *La Vanguardia* sota el títol “El PSC propondrà a CiU crear nuevas comarcas y reducir el número de municipios”, es parlava d’una entrevista de Narcís Serra amb Jordi Pujol, feta el mes de març, en què el dirigent socialista proposava la substitució de les províncies per les regions. La posició d’ERC davant la qüestió de la província única va experimentar un gir copernicà; si el 1996 Carod-Rovira recordava a Pujol que “l’objectiu de la Catalunya uniprovincial ha estat sempre un dels aspectes bàsics del catalanisme polític”, bastant abans del nomenament de la Comissió d’experts es declarava partidari de l’increment del nombre de vegueries-província (Bru de Sala a *El País*, 6-II-1999).

Bibliografia

- ALBET, Abel [ed.] (2007). *Enric Lluch i Martín: l'obra escrita*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia.
- ARGULLOL, Enric (1984). “Les opcions d'organització territorial”. A: *La comarca com a ens territorial*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya, p. 55-72.
- (1986). *L'organització territorial de Catalunya. Una perspectiva jurídica*. Barcelona: Empúries.
- (2009). “El desarrollo estatutario de los gobiernos locales en Cataluña”. A: FONT i LLOVET, Tomàs; GALÁN, Alfredo [dir]. *Anuario del gobierno local 2008*. Barcelona: Fundación Democracia y Gobierno Local, p. 67-74.
- BAYERRI, Enric (1960). *Historia de Tortosa y su comarca*. Tortosa.
- BAYERRI i RAGA, Josep (1985). *Les Terres de l'Ebre, encara un futur...?* Tortosa: Dertosa.
- BLASI i MARANGES, Pere (1922). *Geografia elemental de Catalunya*. Barcelona: Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.
- (1954). *Les terres catalanes*. Barcelona: Aymà.
- BURGUEÑO, Jesús (1995). *De la vegueria a la província*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- (2003). *Història de la divisió comarcal*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- (2005a). “Estudi introductori”. A: *El problema comarcal de Catalunya*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia, p. XVII-LI.
- (2005b). “La divisió eclesiàstica en arxiprestats a Catalunya (1800–2005)”. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 60, p. 7-43.
- (2008). “Ara ja toca? Pors, dubtes i incerteses davant l'organització territorial de Catalunya”. A: TORT, Joan *et al.* [ed.]. *L'organització del territori. Un repte per al segle XXI?* Barcelona: Fundació Universitat Catalana d'Estiu-Galerada, p. 83-105.
- CARRERAS, Carles (1983). “Les unitats socio-econòmiques”. A: *Gran geografia comarcal de Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, vol. 18, p. 412-431.
- CARRERAS CANDI, Francesc (1907). “Assaig de nomenclatura de les comarques catalanes”. *Estudis Universitaris Catalans*, vol. I, p. 143-156.
- CARRERAS i PUIGDENGOLAS, Josep Maria (1985). “Problemàtica de la propera organització administrativa catalana”. *Arrel*, núm. 10, p. 11-19.
- CASASSAS, Lluís; CARRERAS, Carles; MIR, Josep; RIBAS PIERA, Manuel (1985). “Taula rodona d'experts (I)”. *Arrel*, [Barcelona], núm. 10, p. 6-10.
- CASASSAS, Lluís; CLUSA, Joaquim (1981). *L'organització territorial de Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- COMISSIÓ D'EXPERTS (2000). *Informe sobre la revisió del model d'organització territorial de Catalunya*. Barcelona: Departament de Governació. http://www.gencat.cat/sial/noticies/informe_ordena.pdf
- CORDERO TORRES, José María (1970). *Del federalismo al regionalismo: la evolución de los federalismos contemporáneos*. Madrid: Real Academia de Ciencias Morales y Políticas.
- CUCURULL, Fèlix (1975). *Panoràmica del nacionalisme català*. París: Edicions Catalanes de París.
- FERRET i JACAS, Joaquim (2008). “L'ens local cooperatiu en l'administració local de Catalunya”. A: TORT, Joan *et al.* [ed.]. *L'organització del territori. Un repte per al segle XXI?* Barcelona: Fundació Universitat Catalana d'Estiu-Galerada, p. 107-122.

- FONTANA i TARRATS, Josep M. [dir.] (1963). *Atlas comercial de España*. Madrid: Cámaras de Comercio, Industria y Navegación.
- GOMIS i MARTÍ, Josep (1989). "Situació dels estudis del Govern de la Generalitat sobre les regions". A: *Les futures regions a Catalunya*. Barcelona: Societat Catalana d'Ordenació Territorial, p. 69-76.
- GRAS i CASANOVAS, M. Mercè (2000). "Territori i fiscalitat a la Catalunya moderna. Col·lectes i veredes". A: *Actes del V Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya*. Barcelona: L'Avenç, p. 399-409.
- IGLÉSIES, Josep (1930). *Delimitació del Camp de Tarragona. La font històrica en la demarcació de les comarques catalanes*. Reus: Llibreria Nacional i Estrangera.
- (1933). *Les comarques meridionals de Catalunya i la futura divisió territorial*. Reus: Centre de Lectura.
- (1967): *La divisió comarcal catalana*. Barcelona: Bruguera.
- Jornades sobre el model d'organització territorial de Catalunya* (2002). Barcelona: Fundació Carles Pi i Sunyer.
- LATORRE i GAIA, Roser (1977). *Catalunya. Resum geogràfic*. Barcelona: Barcino (Col·lecció popular Barcino, núm. 231).
- LUCH, Ernest; GIRAL, Eugeni (1967). *L'economia de la regió de l'Ebre*. Barcelona: Servei d'Estudis de Banca Catalana.
- LUCH, Enric; NEL·LO, Oriol [ed.] (1983). *La gènesi de la divisió territorial de Catalunya. Edició de documents de l'arxiu de Ponència (1931-1936)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- (1984). *El debat de la divisió territorial de Catalunya. Edició d'estudis, propostes i documents (1939-1983)*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- NADAL, Francesc (1987). *Burgueses, buròcratas y territorio. La política territorial en la España del siglo XIX*. Madrid: IEAL.
- NEL·LO, Oriol (1989). "L'evolució del concepte de regió en el debat de la divisió territorial de Catalunya". A: *Les futures regions a Catalunya*. Barcelona: Societat Catalana d'Ordenació Territorial, p. 11-26.
- (2000). "L'organització territorial de l'administració pública a Catalunya (1931-1975). Crònica d'un debat". A: *V Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. L'estructuració territorial de Catalunya. Els eixos cohesionadors de l'espai*. Barcelona: L'Avenç, p. 168-192.
- (2003). *Lletres de batalla. Política i territori a Catalunya*. Lleida: Pagès.
- (2008). "L'organització territorial en el nou Estatut de Catalunya. Gènesi i concreció d'una reforma incompleta". A: TORT, Joan et al. [ed.] *L'organització del territori. Un repte per al segle XXI?* Barcelona: Fundació Universitat Catalana d'Estiu-Galerada, p. 505-560.
- OLIVERAS, Josep (1999). "Antoni Rovira i Virgili i la divisió territorial de Catalunya", *Revista de Catalunya*, núm. 144, p. 50-72.
- (2000). "Rovira i Virgili i la creació de les vegueries". A: ANGUERA, Pere et al. *Rovira i Virgili 50 anys després*. Valls: Cossetània, p. 115-131.
- Pla territorial general de Catalunya* (1995). Barcelona: Direcció General de Planificació i Acció Territorial.
- ROCA i JUNYENT, Miquel (1985). "Las divisiones locales y la nueva Ley de Bases de Régimen Local". A: CAPEL, Horacio; CLUSA, Joaquim. *La organización territorial de empresas e instituciones públicas en España*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 29-49.
- (2002). "Informe sobre la revisió del model d'organització territorial de Catalunya". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 53-54, p. 191-208.

- ROVIRA i VIRGILI, Antoni (1932). *La Constitució Interior de Catalunya*. Barcelona: Barcino.
- (2005). “Les comarques a través de la història”. A: *El problema comarcal de Catalunya*. Barcelona, Societat Catalana de Geografia, p. 27-36.
- SABATÉ, Flocel (1997). *El territori de la Catalunya medieval*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.
- SANCLIMENS, Xavier (2007). “Perspectives de l’organització territorial local a Catalunya”. *Activitat parlamentària*, núm. 12, p. 31-41.
- SOLÉ i SABARÍS, Lluís [dir.] (1958-1968). *Geografia de Catalunya*. Barcelona: Aedos.
- SOLÉ i SABARÍS, Lluís (1975). “Sobre el concepte de regió i la seva evolució”. A: *Miscel·lània Pau Vila*. Granollers: Montblanc-Martín, p. 413-477.
- SUÑOL, Esteve (16 i 17-II-1897). “Lo terror de Catalunya y las comarcas naturales catalanas”, *La Renaixensa. Diari de Catalunya*, núm. 7218, p. 947-953 i núm. 7219, p. 971-978.
- TORNOS MAS, Joaquín; GRACIA RETORTILLO, Ricardo (2009). “La organización territorial en los nuevos estatutos de autonomía. En especial, el nivel local supramunicipal en Cataluña”. A: FONT i LLOVET, Tomàs; GALÁN, Alfredo [dir]. *Anuario del gobierno local 2008*. Barcelona: Fundación Democracia y Gobierno Local, p. 75-116.
- TORRAS, Cèsar August (1919). “Assaig sobre les comarques naturals de Catalunya ajustades al moment present”. *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. XXIX, p. 124-131.
- (1921). “Comarca o rodalia de Camprodon”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. XXXI, p. 25-39.
- VÉLASCO MÚRIAS, Luis Fernando (2003). “La posibilidad de modificación del mapa provincial de España”. *Revista de Estudios de Administración Local*, núm. 291, p. 1227-1252.
- VILA, Pau (2003). *Resum de Geografia de Catalunya*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia.
- (2005). “Una divisió de Catalunya en comarques”. A: *El problema comarcal de Catalunya*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia, p. 107-122.
- VILÀ-VALENTÍ, Joan (1991). “Les unitats majors del relleu a Catalunya. Història d’uns conceptes”, *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, núm. 887.

